

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
EKONOMICKO - SPRÁVNÍ FAKULTA

REGIONÁLNÍ POLITIKA EU - INOVACE

Předmět: Inovační procesy

23. října 2004

Marika LYSONKOVÁ

OBSAH

Úvod: Pojem „inovace“ a „regionální politika EU“

1. Historie inovací v EU (EHS)
2. Inovační politika EU v datech
3. Podpora rozvoje regionů a inovace
4. Inovační aktivity

Závěr: Region pro inovace x inovace pro region

ÚVOD

*„Inovační politika – klíč k evropské konkurenceschopnosti“
„Inovace = (technologie + lidé) + kapitál“*

Inovační procesy se všeobecně pokládají za klíč k hospodářskému rozvoji. Představují soubor činností, které vedou k úspěšné výrobě, vstřebávání a využití novinek v ekonomické a sociální sféře. Nabízejí nová řešení problémů čímž umožňují naplňovat potřeby jednotlivců společnosti. Opakem inovace je zastarávání a rutina. Inovace jsou dvoustranným problémem. Na jednu stranu se inovace setkávají s obrovským množstvím překážek a odporem. Na druhou stranu je rozvoj inovací zapotřebí, nutné je inovační podnikání podporovat a pečovat o inovační kultury.

Inovace mohou být výsledkem výzkumné činnosti, výsledkem nákupu know-how nebo licence, výsledkem určité podnikatelské aktivity (investování do nového výrobního nebo jiného zařízení, organizační opatření, využití informačních technologií atd.) nebo jiných opatření a činností (sociálních aktivit, vzdělávání, aktivit ve zdravotní péči apod.).

Základní definice inovací uvádí dokument OECD „Oslo Manual (Inovation)“. Hlavní dělení je na inovace technické a netechnické. Technické inovace jsou výrobové a technologické a netechnické inovace zahrnují inovace organizační a podnikatelské (manažerské).

Politika hospodářské a sociální soudržnosti (regionální a strukturální politika) je jednou z nejvýznamnějších politik Evropské unie. Značnou pozornost jí věnují především méně rozvinuté členské země, mezi které patří také Česká republika. Evropská unie usiluje o snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů jednotlivých členských států. Jinými slovy jde o solidaritu s chudšími regiony celé Evropské unie. Regionální a strukturální politikou se zároveň Evropská unie snaží podporovat harmonický, vyvážený a udržitelný rozvoj hospodářských činností, vysokou úroveň zaměstnanosti, rovnost mezi muži a ženami a vysokou úroveň ochrany a zlepšování životního prostředí.

1. HISTORIE INOVACÍ V EU (EHS)

Předpokladem hospodářského rozvoje jsou inovační procesy. Evropská unie (předtím Evropské hospodářské společenství) podporuje a sleduje rozvoj inovací téměř třicet let. Do poloviny 90. let byly inovační projekty zaměřeny především na demonstraci a šíření výsledků výzkumu a vývoje jako procesu, který následuje po ukončeném výzkumu, dále na zvyšování informovanosti o nových technologiích a na informace o reakcích trhu na nové inovace. Zvýšená pozornost inovačnímu podnikání a inovacím byla zaznamenána v tehdejší Evropském hospodářském společenství na počátku 80. let. Inovace se tehdy chápala jako závěrečná část technického vývojového procesu a transfer technologií se považoval za její hlavní instrument. Správně se předpokládalo, že inovace, výzkum, vývoj a vzdělávání jsou vnitřně vzájemně závislé činnosti.

Ze srovnávacích analýz, provedených v první polovině 90. let, však vyplynulo, že Evropská unie značně zaostává v mnoha ohledech za realizací výsledků výzkumu a vývoje v praxi za USA a Japonskem, přestože se ukázalo, že vědecká výkonnost v Evropské unii je na srovnatelné úrovni (v několika oborech na lepší úrovni), ve srovnání s již zmíněnými státy. Z důvodu, že technologická a ekonomická výkonnost především v high-tech sektorech nedosahuje takových výsledků jako v již zmíněných oblastech (např. elektronika, informační technologie), byl vyhlášen První akční plán pro inovace v Evropě a zahájena řada výzkumných i doplňujících organizačních aktivit na podporu inovačních procesů v zemích Evropské unie. Období inovací lze zjednodušeně rozdělit do dvou období:

- období 1983 – 1994,
- období po roce 1994.

V období let 1983 – 1994 probíhaly programy podpory inovací a programy výzkumu a nezávisle.

1. Cílem Prvního rámcového programu (1984 – 1987) bylo definovat strategii EHS v oblasti vědy a techniky, stanovit vědecké a technické cíle, které by se zajišťovaly na úrovni Společenství, souběžně s výběrem kritérií pro aktivity Společenství, relativními a finančními údaji. V roce 1983 byl zahájen strategický program pro inovace a transfer technologie SPRINT 0, který byl řízen nezávisle na 1. RP, po němž v roce 1989 vznikl SPRINT 1, který byl zakončen 1994. V dalších letech byla již problematika podpory inovací zařazena do rámcových programů výzkumu a vývoje.

2. Cílem Druhého rámcového programu (1987 – 1991) bylo upevnění mezinárodní

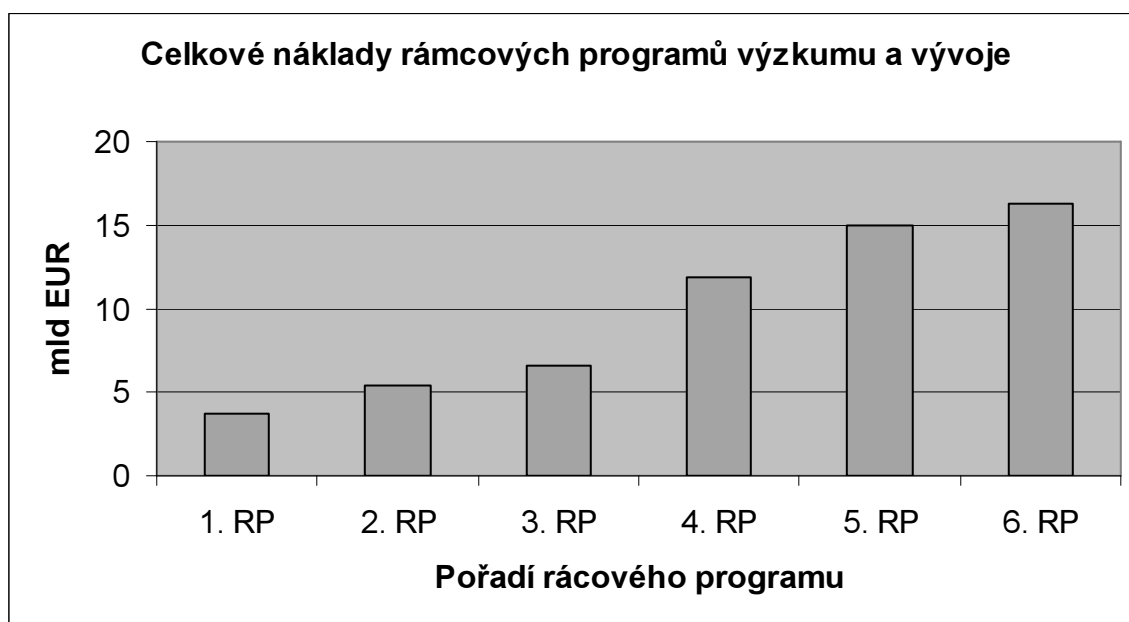
konkurenceschopnosti průmyslových sektorů s vysokou technickou přidanou hodnotou a urychlení ustavení evropského vědeckého a technického společenství.

3. Cílem Třetího rámcového programu (1990 – 1994) bylo upevnit vědeckou a technickou základnu evropského průmyslu a povzbudit ji podporou podniků, výzkumných středisek a univerzit, aby byla konkurenceschopnější na mezinárodní úrovni.

4. Základním cílem Čtvrtého rámcového programu (1994 – 1998) bylo použít dosažené výsledky podporováním spolupráce s podniky a mezi podniky, výzkumnými centry a univerzitami; dalším cílem bylo podporovat kooperaci výzkumu EU s třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi, rozšiřovat a optimalizovat výsledky výzkumu EU a stimulovat vzdělávání a mobilitu výzkumníků v EU.

5. Cílem Pátého rámcového programu (1999 – 2002; řešení některých projektů ještě pokračuje) bylo udržet a zvýšit výzkumný potenciál evropských výzkumných ústavů, univerzit a společností a jejich schopnost vytvářet poznatky na nejvyšší úrovni, včetně nejpokrokovějších technologií.

6. Šestý rámcový program (schválen 2002) se zaměřuje na soustředění a integrace výzkumu Společenství, strukturování Evropského výzkumného prostoru a posilování jeho základů.

V roce 2000 se uskutečnilo zvláštní zasedání Evropské rady v Lisabonu, které se zabývalo zvýšením zaměstnanosti, urychlením ekonomické reformy a sociální soudržností jako významnou částí ekonomiky založené na poznání, proto stanovilo nový strategický cíl

pro příštích deset let: EU se musí stát ve světovém měřítku nejvíce konkurenceschopnou a nejdynamičtější ekonomikou založenou na poznání, schopnou udržitelného ekonomického růstu s více a lepšími pracovními příležitostmi a větší sociální soudržností.

2. INOVAČNÍ POLITIKA EU V DATECH

Inovační politika EU se vytvářela postupně, tak, jak se prosazovala představa o významu technického rozvoje pro rozvoj společnosti. Byly to a jsou především informační technologie, které způsobily revoluci v lidských vztazích a rozvoji společnosti. Postupný vývoj inovační politiky EU:

1993 – „*Bílá kniha o růstu, konkurenceschopnosti a zaměstnanosti*“

Nejdůležitějším motivem pro zpracování dokumentu byla v té době se zvětšující nezaměstnanost.

1994 – „*Zelená kniha o inovacích*“

Účelem tohoto dokumentu bylo identifikovat pozitivní i negativní faktory, na kterých inovace v EU závisejí a formulovat návrhy na zvýšení inovační kapacity v EU.

1996 – „*První akční plán inovací v Evropě – Inovace pro růst a zaměstnanost*“

Tento plán obsahuje tři hlavní směry pro odstranění evropského „inovačního deficitu“: pěstování opravdové inovační kultury; vytváření vhodného právního, administrativního a finančního prostředí pro inovace; větší propojení výzkumu s inovacemi.

1997 – „*Zelená kniha o patentu Společenství a patentovém systému v Evropě*“

Tento dokument byl vydán na podporu inovací pomocí patentů.

1998 – „*Zpráva Komise o upevnění soudržnosti a konkurenceschopnosti výzkumem, technologickým vývojem a inovacemi*“

Cílem této zprávy bylo zvýšení informovanosti a rozvoj kapacit pro výzkum a inovace v méně vyvinutých regionech EU, pro zvýšení jejich celkové konkurenceschopnosti a zmenšení rozdílů mezi těmito regiony a více vyvinutými oblastmi. Předložená strategie se zaměřila na tři oblasti: podpora inovací na regionální úrovni; podpora vytváření sítí a průmyslové spolupráce; rozvoj lidských zdrojů. Regiony, které jsou vhodné pro podporu ze strukturálních

fondů byly vyzvány, aby formulovaly a implementovaly integrované výzkumně-vývojové a inovační strategie spojené s procesem rozvoje ekonomiky regionu.

1999 – „*Konkurenceschopnost evropských podniků v procesu globalizace*“

2000 – „*Na cestě k evropskému výzkumnému prostoru*“

„*Realizace evropského výzkumného prostoru: Směrnice pro opatření EU v oblasti výzkumu (2002 – 2006)*“

„*Inovace v ekonomice založené na poznání*“

Tento soubor dokumentů stanovil výzkumnou a inovační politiku EU na období let 2000 – 2006. Projekt Evropský výzkumný a inovační prostor byl schválen na zasedání v Lisabonu v březnu 2000.

2001 – „*Regiony a nová ekonomika: Směrnice pro inovační akce v rámci Evropského fondu regionálního rozvoje v období 2000 – 2006.*“

2002 – „*Průmyslová politika ve zvětšené Evropě*“.

3. PODPORA ROZVOJE REGIONŮ A INOVACE

Posílení ekonomické a sociální soudržnosti je jeden z nejdůležitějších úkolů EU. Proto se velmi intenzivní aktivita zaměřuje na snižování rozdílů úrovně rozvoje jednotlivých členských států a regionů, při současné snaze o zachování trvalého růstu ekonomik. Posilováním hospodářské a sociální soudržnosti se EU snaží podporovat harmonický, vyvážený a udržitelný rozvoj hospodářských činností, vysokou úroveň zaměstnanosti, rovnost mezi muži a ženami a vysokou úroveň ochrany zlepšování životního prostředí.

Základním finančním nástrojem provádění politiky hospodářské a sociální soudržnosti jsou strukturální fondy, které byly založeny v padesátých a sedmdesátých letech. Kromě strukturálních fondů byl v roce 1993 ustaven Fond soudržnosti. Poskytování pomoci v něm je podmíněno HDP na obyvatele státu, měřený paritou kupní síly, která nesmí překročit 90 % průměru EU a členský stát musí realizovat program hospodářské konvergence. Uvedená

kritéria v současném programovacím období (2000 – 2006) splňují čtyři členské země EU: Irsko, Portugalsko, Řecko a Španělsko. Existují tyto strukturální fondy:

- *Evropský fond regionálního rozvoje (ERDF)*

Je hlavním zdrojem přispívajícím k dosažení cíle rozvoje a podpory strukturálního přizpůsobení regionů se zaostávajícím vývojem a se strukturálními potížemi vyplývajícími z probíhajících hospodářských a sociálních přeměn. Z jeho prostředků je spolufinancována pomoc problémových regionů a mimo jiné také na výzkum a rozvoj.

- *Evropský sociální fond (ESF)*

Tento fond slouží především na úseku zaměstnanosti, zejména pro financování rekvalifikací a rozvoje zaměstnanosti. Z prostředků tohoto fondu je financována oblast posílení lidského potenciálu ve výzkumu, vědě a technologii.

- *Evropský fond pro řízení zemědělství a garance (EAGGF)*

Tento fond je určen pro podporu přeměny agrárních struktur a rozvoje venkovských území.

- *Finanční nástroj pro řízení rybolovu (FIFG)*

Tento fond byl založen v roce 1993 se zaměřením na restrukturalizaci rybářského odvětví. Mimo jiné je zaměřen na financování oblasti inovační činnosti a technické pomoci.

Strukturální fondy mohou podporovat operace následujících typů:

- přímé investice do vytváření nových pracovních příležitostí,
- služby pro malé firmy (poradenství, zahájení podnikání, zakládání nebo na záchranu stávajících firem, finanční inženýrství, **transfer technologií**, marketing, certifikace, atd.), s cílem rozvinou regionální a místní potenciál a diversifikovat hospodářské aktivity,
- základní hospodářská infrastruktura (doprava, telekomunikace, energie, likvidace pevného odpadu, čištění odpadních vod, obnova průmyslových lokalit, podnikatelské parky),
- **výzkum a vývoj, technologické inovace,**
- infrastruktura pro vzdělávání a zdravotnictví, osobní služby,
- zlepšení struktury pro zpracování a prodej zemědělských a rybných výrobků,
- modernizace zařízení, certifikáty kvality pro místní zemědělské a řemeslné výrobky,

- diverzifikace hospodářských aktivit ve venkovských oblastech (hlavně prostřednictvím turistiky),
- ochrana životního prostředí a přírodního dědictví,
- obnova budov, rozvoj kulturních hodnot,
- obnova krizí postižených městských oblastí,
- přeshraniční a nadnárodní spolupráce, výměna zkušeností, zřizování sítí,
- vyhledávání pracovních příležitostí pro mladé lidi, nezaměstnané a ty, kteří strádají nebo jsou ohroženi sociální izolací prostřednictvím náborové pomoci a školením,
- rozvoj nových kvalifikací, s cílem vypořádat se se změnami na pracovním trhu,
- přizpůsobení struktury školení a zaměstnanosti.

Kromě národních programů v rámci operačních programů a v rámci Jednotných programových dokumentů financují strukturální fondy tzv. iniciativy Společenství, tj. inovační akce (technickou pomoc) a investice do rybolovu, pokud daná oblast nespadá do cílů dané politiky. Byly vytvořeny především na podporu inovačních nadnárodních projektů pro prověřování nových přístupů.

V roce 1988 došlo k velké reformě v oblasti strukturálních fondů, kde mimo jiné byly přijaty čtyři hlavní zásady:

- koncentrace,
- partnerství,
- programování,
- doplňkovost.

Princip koncentrace představuje snahu soustředit úsilí na nejproblémovější regiony (koncentrace úsilí). Princip partnerství vyžaduje, aby se na přípravě programových dokumentů pro využití prostředků poskytovaných EU v co nejširší míře podíleli samotní příjemci, tj. příslušné národní, regionální a lokální orgány i orgány EU, případně soukromé subjekty. Princip monitorování znamená průběžné sledování a vyhodnocování prováděných opatření a celkové efektivnosti vynakládání prostředků. Výsledkem principu programování a partnerství je tzv. Rámec podpory Společenství. Zásada doplňkovosti má za cíl to, že prostředky fondů nebudou využívány k nahrazení národních, veřejných nebo jiných ekvivalentních strukturálních výdajů, ale k jejich posílení, aby projekty mohly být realizovány rychleji nebo ve větším rozsahu.

Po již zmíněné reformě strukturálních fondů v roce 1988 následovalo programové období 1994 – 1999, na které navázalo nejnovější programové období, kterým je 2000 – 2006. Dokument, provázející toto období, má upozornit na přetrvávající velké sociálně-ekonomické rozdíly mezi některými státy a regiony EU, které mají negativní vlivy na soudržnost EU. Základními zásadami podírajícími působení strukturálních fondů budou:

- programovost,
- partnerství,
- doplňkovost,
- řízení,
- monitorování,
- vyhodnocování,
- platby,
- finanční kontrola.

Hlavním předpokladem pro získání podpory ze strukturálních fondů i Fondu soudržnosti je zpracování víceletých rozvojových programů, protože strukturální fondy nepřispívají k financování jednotlivých akcí, ale k podpoře rozvojových programů. Iniciativy Společenství byly vytvořeny na podporu inovačních nadnárodních projektů a byly vytvořeny k řešení specifických problémů dotýkajících se celého území EU. Pro programovací období 2000 – 2006 se snížil počet iniciativ na čtyři, a to:

1. INTERREG III,
2. LEADER +,
3. EQUAL,
4. URBAN II,

kdy získávají z rozpočtu strukturálních fondů max 5,35 % (tj. 10,44 mld EUR), z čehož obdrží celých 50 % samotná iniciativa INTERREG.

4. INOVAČNÍ AKTIVITY

V posledních deseti letech byly disponibilní finanční prostředky soustředěny na zvýšení úrovně spolupráce mezi existující výzkumně-vývojovou infrastrukturou a průmyslovými podniky, s cílem podpořit výrobní a technologické inovace (zakládání technologických a inovačních center, podpora transferu poznatků z univerzit, nové materiály, vzdělávání v oblasti nových technologií atd.). V druhé polovině 90. let byla věnována větší pozornost více“holistickému“přístupu podpory inovací – vytváření klastrů malého a středního

podnikání zapojených do vývoje nových a vyžadovaných výrobků trhem, zavádění nových způsobů řízení apod. Teoretické a politické trendy v této oblasti byly shrnuty v dokumentu Komise „Upevnění soudržnosti a konkurenceschopnosti prostřednictvím výzkumu, technologického vývoje a inovací“ v roce 1998. Z toho vyplynul definitivní odklon od toho, že podpora financování základního výzkumu má zásadní význam na ekonomickou konkurenceschopnost regionů. Naopak byla vyjádřena představa, že je třeba zajistit, aby výzkum, vývoj a inovační aktivity tvořily nedílnou součást výrobních aktivit v regionech. Celý systém by měl být odpovědný za místní celkové ekonomické aktivity.

Nové inovační aktivity financované z Evropského fondu regionálního rozvoje mají za cíl zvýšit inovační aktivity a aktivity výzkumu v méně vyvinutých regionech a zvýšit využívání informačních a komunikačních technologií. Pro podporu inovačních aktivit je nový přístup založený na třech směrech:

1. Částečné financování regionálních programů inovačních akcí a pilotních projektů z nich vyplývajících.
2. Doprovodná opatření – podpora výměny zkušeností a vytváření sítí uvnitř regionů.
3. Organizace výběrových řízení s cílem identifikování a rozvoje „nejlepších zkušeností“.

Inovační akce jsou svojí povahou výjimečné, neboť se nezakládají na vzájemné dohodě mezi Evropskou komisí a členským státem, ale jsou výlučně v pravomoci Komise. Na toto opatření je vyčleněna jen malá část celkových prostředků na strukturální fondy a Fond soudržnosti EU (cca 0,5 %). Jejich význam spočívá v inovačním přínosu, protože iniciují pilotní projekty a studie pro nové politiky, zdokonalují nakládání s finančními prostředky a napomáhají odhalování nových možností.

Pro programové období 2000 – 2006 byla vybrána tři strategická témata pro inovační opatření financované z Evropského fondu regionálního rozvoje:

1. Regionální ekonomika založená na znalostech a technologických inovacích.
2. eEurope-regio: informační společnost ve službách regionálního rozvoje.
3. Regionální identita a rozvoj venkova.

Z Evropského sociálního fondu jsou financovány inovační akce např. v oblasti zaměstnanosti a odborného školení a z finančního nástroje pro usměrňování rybolovu jsou financovány inovační akce v rybářském sektoru. Zvláštní podpora sektoru rybolovu se zaměřuje na opatření směřující k vytvoření udržitelné rovnováhy mezi mořskými zdroji a jejich využitím, k podpoře konkurenceschopnosti firem v daném sektoru, ke zvýšení a rozvoji nabídky rybích produktů a k revitalizaci (znovuoživení) oblastí závislých na rybolovu.

Regionální ekonomika založená na znalostech a technologických inovacích

Regionální programy inovačních aktivit by se měly zaměřit na:

- Vytváření nebo rozvoj kooperačních sítí mezi firmami nebo skupinami firem, výzkumnými centry, univerzitami, finančními institucemi, organizacemi odpovědnými za zlepšování kvality lidských zdrojů, konzultačními středisky apod.
- Výměnu personálu mezi výzkumnými středisky, univerzitami a firmami, zejména malého a středního podnikání.
- Šíření výsledků výzkumu a jejich technologickou adaptaci (přizpůsobení) v malém a středním podnikání.
- Vytváření technických strategií regionů, včetně pilotních projektů.
- Podporu inkubátorů nových firem, které by měly mít spojení na univerzity a výzkumná centra.
- Vytváření nových finančních instrumentů.

eEurope Regio – informační společnost ve službách regionálního rozvoje

Existuje velké riziko, že rozvoj informačních a komunikačních technologií vytvoří nové rozdíly mezi regiony EU při vytváření informační společnosti. Proto je této oblasti třeba věnovat mimořádnou pozornost. Regionální programy inovačních aktivit by se měly zaměřit zejména na:

- Zlepšování digitálních a mobilních služeb v regionu pro mladé i starší občany, postižené občany a pro účely péče o zdraví.
- Podporování MSP při elektronickém obchodování.
- Identifikaci a rozvoj specifických oblastí pro experimentování s pokročilými technologiemi informační společnosti.
- Podporu kolektivního přístupu k internetu, digitálním aplikacím a multimediálním zdrojům (např. veřejná připojovací místa k internetu).

Regionální identita a rozvoj venkova

Regiony závisejí při svém rozvoji na velké míře na svých aktivech. Tato aktiva a příležitosti jsou založeny na bohatství regionu a kulturní rozmanitosti, specifických dovednostech, strategickém umístění a zejména na kvalitě životního prostředí, vzdělávací a kulturní infrastruktury, jazykové vybavenosti, muzikálních tradicích, regionálních produktech či kuchyni atd. Regionální programy inovačních aktivit by se měly zaměřit zejména na:

- Podporu řemeslných mikrofirem nebo výrobců tradičních předmětů, zlepšování jejich technické úrovně.
- Rozvoj turistiky založené na kulturních a ekologických faktorech.
- Podporu MSP začínajících v oblasti inovačních médií a v kulturní oblasti.
- Rozvoj nových forem místních služeb.
- Vytvářením schémat zaměřených na řízení životního prostředí, využívání čistých technologií, recyklaci odpadů a ekonomického využívání energie.

ZÁVĚR

Do budoucnosti je nutné počítat s tím, že opatření na zlepšení rámcových podmínek pro inovace podniků budou stále více koncipována a realizována na regionální úrovni. Cílem je respektovat specifické přednosti, nedostatky a zájmy regionů. Tento přístup v sobě ale skrývá riziko, a to že regiony budou své strategie připravovat a realizovat izolovaně, aniž by na druhé straně respektovaly obecnější zkušenosti a profitovaly ze sítí překračujících hranice regionů nebo států. Proto je důležité, aby každý region našel svou vlastní cestu k větší inovační výkonnosti s respektováním svých specifik, protože musí být posilováno vědomí regionálních úřadů, že vzrůstá význam regionální politiky pro podporu inovací. Komise bude podporovat regionální úřady a ostatní, kteří budou podněcovat vazby na celoevropské úrovni. Teprve potom bude mít harmonie těchto dvou významných politik význam.

LITERATURA A ZDROJE

1. Česká republika v rámci politiky hospodářské a sociální soudržnosti EU; Mgr. Pavel Němec; červen 2003; Odbor vnějších vztahů Ministerstva pro místní rozvoj ČR.
2. Evropská unie a inovace; T. Prnka, F. Hronek, K. Šperlink; červenec 2003; Česká společnost pro nové materiály a technologie; ISBN 80-7329-042-1.
3. www.vyzkum.cz
4. www.mmr.cz